

Helyzetjelentés a finn végekről

Tharan Marianne interjúja Dr. Kádár György Finnországban élő zenetanárral

...a rendszer burkoltan azt mondja, vagy inkább hazudja a diáknak, hogy ő kompetens olyan kérdésekben dönteni, hogy minek a tanulása fontos az ő testi-lelki növekedése, értékes felnőtté válása szempontjából; mindezek után a tanár tekintélye természetesen a nullához közelít, hiszen őt a gyerek választotta, „neki az ne beszéljen!”...

- Hány éve él Finnországban, hogyan került oda? Mit csinál ott?

- Több mint 25 éve annak, hogy Budapesten egy (egyébként nagyon színvonalas) vaasai finn kórusnak tolmácsoltam, s annak karnagya megkérdezte, ismerem-e a Kodály módszert. Soha el nem felejttem, hogy a kérdés igencsak meglepett, s bizonynyal csak egy kis kihagyás után feleltem; ugyanis akkor döbbsentem rá életemben először, hogy „Állj!”, jártam én zeneművészeti szakközépiskolába, kijártam magyar-ének-szakon egy tanárképzőt, magyar-finnugor szakot az egyetemen, de Bartók vagy Kodály írásait soha senki kezembe nem adta, a Kodály-módszer soha sehol vizsgatéma nem volt. Hanem az is azonnal eszembe villant, hogy nekem a felső tagozaton Szabó Helga, Kodály nagyszerű tanítványa volt az énektanárom, s az ő órái nagyon is emlékezetesek maradtak számomra. Megvallottam az igazat, hogy tudniillik, a Kodály-módszerrel közép- és felsőfokú tanulmányaim során soha nem foglalkoztunk, de fölsős énekóráimra nagyon jól emlékszem. A finn karnagy ezt az őszinteségemet látván másképpen kérdezett a lényegre: Tudnék-e ott a vaasai ének-tagozaton úgy tanítani, mint ahogy egy Kodály-tanítvány tanítványának tennie illik. Erre igen-nel feleltem, mire a karnagy úr elrendezte a hivatalos papírokat, én pedig családommal együtt Vaasa városában találtam magamat. Főállásban azóta is ott tanítok.

- Akkor Ön leginkább a finn általános iskolai életet ismeri?

- Leginkább talán igen, de nem csak azt. Általános iskolai ének-tagozatos munkám mellett a helyi felnőttoktatási intézményben magyar nyelvet és ország ismeretet, kultúrát és irodalmat is tanítottam. Közben a Tamperei Egyetemen folytattam általános nyelvészeti tanulmányaimat, majd ezt követően a Jyväskyläi Egyetemen doktoráltam. De meglehetősen szoros kapcsolatban voltam egyéb intézményekkel is, mint például a Kaustineni Népzene Intézettel, a Jyväskyläi Egyetem Hungarológiai Intézetével, tagja vagyok többek között az ottani zenetudományi és szemiotikai tár-

saságoknak. Rendszeres látogatója, előadója vagyok különböző finn és észti kongresszusoknak. Én vezetem a Vaasai Egyetem Kórusát is. Így azt mondhatom magamról, hogy 25 éve alatt volt alkalmam kiismerni a finn tanügyi rendszert.

- *Miből doktorált?*

- Miután a magyar hungarológia és a finnugor tudományok képviselői mind a mai napig nemigen hajlandóak tudomást venni két, talán legnagyobb magyarságkutatótónkról, Karácsony Sándorról és Lükó Gáborról, nem is szólva arról, hogy az ő felfedezéseiket másországbéli kutatókkal netán megosszák, így finn szakvezetés mellett azt kutattam, hogy kiterjeszthetőek-e az ő magyarságról, a magyarság kultúrájáról tett felfedezéseik a többi finnugor nép kultúrájára. Eredményeimet azóta közzétette koreai tudományos folyóiratokon kívül az Academpress Moszkvában, a Püski Kiadó idehaza és az Arator Finnországban.

- *Látva a magyar oktatási rendszer szétzilálását az utóbbi nyolc évben, Ön szerint magyar jelenség-e ez?*

- Ha röviden akarnék szólni, azt mondanám, hogy aligha. Finnország jóval előrébb tart a maga tanügye szétzilálásában, mint mi. Ők a bomlasztás felé vezető legfontosabb lépéseket nálunk már 10-15 évvel korábban megtették. Így például a tankönyveknek a tanügyi kormányzat általi ellenőrzését már körülbelül 20 éve megszüntették. Ez annyit jelent, hogy a tankönyvek kiadása - mindenféle ellenőrzés nélkül - részvénytársaságok dolga, magánügye lett. Bárki - szakember és nem szakember - írhat tankönyvet. A tankönyv engedélyezésének/használhatóságának szinte egyetlen kritériuma, hogy a helyi iskola vagy iskolaszék azt elfogadta vagy nem. A következők katasztrofálisak. Aligha kell ecsetelnem, hogy másmilyen lesz egy tankönyv, ha azt vállalati nyereség és megint egészen másmilyen, ha azt a gyermek lehető legteljesebb testi-lelki fejlődése céljából írják. Az előbbi esetben a tankönyvet drága papírra kemény fedéllel fogják nyomtatni, a könyv annyira tele lesz mindenféle bugyuta, színes rajzokkal, hogy ember legyen a talpán az a tanár és tanuló, aki abból ki tudja hámozni a szövegi részt; míg az utóbbi esetben a szerző bizni fog a diák és a tanár szellemi képességeiben, s kevesebb lesz ugyan a rajz, a színes kép, de több és mélyebb a tartalom.

Másik példa. A központi tanterveket Finnországban már 10-15 éve megszüntették, pontosabban szólva azok már csak nagyon laza irányelveket jelölnek ki. A pontos tanterveket első lépésben a megyéknek kellett kidolgozniuk, majd valamivel később már a helyi oktatásügyi szerveknek, manapság pedig az egyes iskoláknak. Nálunk talán mindenki számára világos még, hogy a tantervek megírása nem az egyes szaktanárok dolga, hiszen ehhez nekik nincsen képesítésük, Finnországban ez már csak keveseknek jut eszükbe, s igencsak meglepődnek, ha valaki, végzett tanárkolégájuk erre a feladatra alkalmatlannak ítéli magát. Vagy hogy még tovább menjek: Finnországban az 1-4. osztályokban már régóta nem szabad osztályzatot adni,

semmilyen tárgyból. Természetesen buktatni is csak szülői engedéllyel lehet. Így azt lehet mondanunk, hogy a gyermek érdekei, egészséges fejlődésének szempontjai szinte semmit nem számítanak. S akkor még nem beszéltünk arról, hogy a dolog milyen negatív hatással van a motivációra, hogy az egyébként is mennyire demoralizáló. Nem sokkal az idei tanévzárás előtt jött be a tanáriba egyik kollégám, hogy 3-ikos diákja a fejéhez vágta: „Nem csinálom meg a házi feladatot, mert úgyse lehet megbuktatni.” Ez eléggé más hozzáállás a tanuláshoz, mint az, amikor a gyermek a tanulás örömén, a növekedni akaráson kívül még „Margit néni” kedvéért is tanulni akar, mert még neki is szeretne örömet okozni.

Sok finnországi magyar család pedig akkor viszi haza gyermekét Magyarországra tanulni, amikor kiderül számára, hogy gyermeke felsőbe (7-9. osztály) érkezvén, egy formanyomtatványon kérdezik meg tőle (a gyermektől, nem a szüleitől!), hogy mit akar választott tantárgyként tanulni heti 12 órában. (A finn főlsősöknek összesen 30-33 tanítási órájuk van egy héten. Ez tehát azt jelenti, hogy tanóráinak harmadrészeről a finn diák dönt.) E választható tantárgyak között igen gyakran találkozunk kisállattenyésztő (mint pl. hörcsög), golf-, smink-, stb. kurzusokkal és meglehetősen ritkán valami olyasmivel, ami a gyermek fejlődése szempontjából is hasznos. Ugyanis: egy kurzus beindításához legalább 7 jelentkező kell. Ennyit egy plusz számtanórához, vagy irodalomkurzushoz nehéz összeszedni, de ha olyan kurzusról van szó, ahol a gyermekek az óra végén megehetik az általuk készített habos tortát, az más. (A dologban a legérdekesebb talán az, hogy a legnagyobb tragédia még csak nem is ez, tehát, hogy a gyermeknek a tanulás szempontjából a legértékesebb életkorát hagyjuk kárba veszni, hanem, hogy a rendszer burkoltan azt mondja, vagy inkább hazudja a diáknak, hogy ő kompetens olyan kérdésekben dönteni, hogy mi nek a tanulása fontos testi-lelki növekedése, értékes felnőtté válása szempontjából; mindezek után a tanár tekintélye természetesen a nullához közelít, hiszen őt a gyerekek választotta, „neki az ne beszéljen!”) A rendszer a gimnáziumban folytatódik: az órák jelentős részét itt is a diákok választják. Itt azonban már azt is megtehetik, hogy az órákra sem járnak be: elegendő, ha a félév és a tanév végén bemennek levizsgázni. A hétről hétre való rendszeres tanulást, készülést pedig a tanperiódusok teszik lehetetlenné. Szóbeli feleltetés nincsen. Mellesleg még egyetemeken se; de még nyelvszakokon se! Mindez kivált a fiúk szempontjából igen káros.

- Javul-e a helyzet a felsőfokú oktatási intézményekben?

- Sajnos arról sem mondhatok több jót. A finnek már régen átvették a bolognai rendszert. Az egyetemisták is maguk dönthetnek arról, hogy egy-egy tudományágban mit fontos tudniuk, mit nem. Milyen kurzust vesznek fel és milyen sorrendben (!). Hadd mondjak ennek eredményéről csak néhány konkrét példát még mindig az oktatás területéről: Finnországban az általános iskolák 1-6. osztályaiban olyan általános iskolai tanárok tanítanak, akiknek a nagy része nemhogy irodalmat tanult volna az egyetemen, de még csak egyetlen irodalmi kurzuson sem vett részt. Az már csak hab a tortán, hogy a finn tankönyvek - még ha az utolsó két évben kötelezővé

tették is a finn anyanyelvi tankönyvek címlapjára fölírni, hogy „nyelv és irodalom tankönyv” (tehát irodalom is), ezek - nem tartalmazznak irodalmat, irodalmi műveket. Megint más: a Vaasai Egyetem rektora az egyetem egyik ünnepségén (ilyen ott egyre kevesebb van) büszkén mondta el hallgatóságának, hogy az egyetem költségvetésének már csak 30%-át állja az állam. A többit nagyvállalatok adják. Ennek következményeit alighanem mindannyian sejtjük. Egy nagyvállalat nem fog ingyen pénzt adni. A nagyvállalatok megszállták a finn felsőfokú oktatást. Ha egy finn hájgyár egy napon milliárdos megrendelést kap, akkor a rákövetkező hetekben a napilapok tele lesznek hirdetésekkel, hogy melyik egyetem kínál ehhez szükséges kurzusokat, hány kreditet és mennyi pénzért. De amerikai vállalatok irányíthatnak például finn egyetemeken számítógépes kereső kutatásokat is, úgy, hogy a kutató-oktatóknak alá kell írniuk egy kötelezvényt: ha megszegik a titoktartási kötelezettségüket, akkor az amerikai törvények szerint fognak eljárni velük szemben. Finnországban jelenleg nagyon nagy viták folynak egyetemi berkekben és a nagy nyilvánosság előtt is, hogy hogyan lehetséges megőrizni a finn egyetemi oktatás önállóságát, s kivált a felsőfokú intézmények függetlenségét.

S ha már mindezt megemlítettem, hadd említsem meg azt is, hogy az iskolai élet más szintjein is megkezdődött egyfajta visszarendeződés. Az elmúlt évben például több nagy - külföldi elismertségnek is örvendő - finn szakember, művész és pedagógus húzta meg a vészharangot, méghozzá igen szókimondóan. Például egyetemi oktatók figyelmeztettek arra, hogy a világhírűvé kikiáltott finn sikerek a PISA-tesztek terén kérdéstechnikájuk miatt nem relevánsak, hogy az ott mért kitűnő eredményekkel szemben a valóság az, hogy ahhoz, hogy a finn diákok érettségi eredményei ne romoljanak, évről évre lejjebb kell engedni az érettségik szintjét. Mások kerek-perc kimondták, hogy Finnországban megszűnt az esztétikai nevelés; a világhírű karmester Esa-Pekka Salonen pedig néhány hónapja elkeseredésében egyenesen piaci terrorizmusról beszélt: állítása szerint a finn iskola kiöli a gyermekekből az alkotás tehetségét.

A finn iskola utolsó 20 évében látott változását látva tulajdonképpen csodálkozom rajta, hogy az elmúlt 8 év oktatásügyi mindenhatói hogyan hagyhatták ki a hivatkozás lehetőségét, a finn rendszert mint „haladó mintaképet” idézgetni.

- Azt hiszem, hogy a fenti rövid felsorolásból nyilvánvaló, hogy a nemrégiben leköszönt magyar tanügyi vezetés csak másolt, hiszen ugyanazokat a jelenségeket tapasztaljuk mi idehaza, bár szerencsére némi késéssel is.

- Magam is így látom. A jelek szerint mindkét ország olyan kívülről jött utasításokat hajt végre, melyek saját nevelési-oktatási hagyományaiktól, sőt kultúrájuktól merőben idegenek.

- *Milyen a finn átlagember élete a magyarral összehasonlítva?*

- A finn élet a magyar számára elsősorban nyugodt, biztonságérzetet árasztó. Sok magyarbarát finntól hallottam már, hogy mi magyarok mind szanatóriumhoz hasonlítjuk Finnországot. A magyar embernek jól esik azt éreznie, hogy a hivatalnokok, a rendőrség, az egész államszervezet érte van. A becsületesség, a törvénytisztelet a segíteni akarás az élet minden szintjén megnyilvánul. Ennek ott régi hagyománya van, melyet senki és semmi nem rombolt le. Velem például megessett - elhiszem, hogy nehéz lesz elhinnie -, hogy amikor egy szemiotikai szemináriumra egy távoli finn városba igyekeztem gépkocsimmal, s már a második, a pótkezem is kilyukadt, akkor rendőrök álltak meg segíteni rajtam. Ők kerestek zsebtelefonjukon egy gumist, aki hajlandó volt péntek este befoltozni a gumimat, s ők vittek el a mesteremberhez mintegy 40 km-re és ők is vittek vissza engem a megjavított autókerékkel együtt az útpadkára leállított kocsimhoz. De egy másik esetben a csikorgó finn télen egy nőrendőr állt meg mellettem, s szedte ki kocsimat az útmentes méteres magas hóbuckából, amibe belecsúsztam. S ha nem untatom a közlekedésről még azt is elmesélhetem, hogy Finnországban, ha egy kocsit látnak az út szélén, kivált télen, akkor valaki mindig megáll segíteni. S ha a végén az ember megkérdezi, mennyivel tartozom, a válasz a leggyakrabban: „Csak azzal, hogy adja tovább a következőnek (ti. a következő segítségre szorulónak). Hasonlóképpen a hivatalokban is. A lakáshivatalban elhiszik személyazonossági nélkül is, hogy én vagyok „György Kádár”, s hogy családommal bérlakásra van szükségem. Minden tőlük telhetőt meg fognak értem tenni. (Igaz, manapság már olyan számítógépes hálózat áll a finn hatóságok rendelkezésére, hogy egy esetleges hazugság szinte azonnal kiderülne.) A szülő nő teljes biztonságban érezheti magát, törődnek vele. Férjével együtt számtalanszor behívják, elmagyarazzák nekik, milyen jogaik vannak, hogyan zajlik a szülés, milyen kívánságaik lehetnek, a születendő gyermek apjának, hogy mi esik jól egy szülő nőnek, hogyan lehet majd a szüléskor és utána segítségére. Finnországban az élet az egymás iránti bizalomra, kölcsönös tiszteletre, segítőkészre épül. Van erről egy remek könyv, amely olyan szép, mint már a címe is: Suomi, a csend országa; Kodolányi János írta. Jó lenne újra megjelentetni netán tükörfordításban, hadd örülnének a finn emberek is annak, hogy a finnbarát magyarok milyen szépen írnak róluk, s igazat.

Nyilván nem vagyunk egyformák, ott élő magyarok sem mindannyian látjuk ennyire rózsásnak Finnországot, a negatív jelenség is egyre több, de alighanem minden magyar átérzi, hogy amikor visszatérve Finnországba, hajóról vagy repülőről érkezve átlépi a határt, akkor azonnal valami belső megnyugvás tölti el.

A finn ember jól érzi ebben magát. Az országot magáénak, fölépültnek, biztonságosnak érzi. Átérzi, hogy ezt az ő népe, az általa választott finn politikum - korábbra visszatekintve, elődeik hősiesség honvédő háborúja - hozta létre. Büszke rá, hogy ilyen életet sikerült teremteniük maguknak. Mindez persze nem jelenti, hogy társadalmi, szociális problémáik ne lennének. De hadd mondjak megint egy példát, ami aligha-

nem sok mindent megvilágít minderről: egyetemi kórusosmal minden év Karácsonyán eljárunk a Vaasai Börtönbe karácsonyi koncertet tartani, s most már többször előfordult, hogy a rabok ráadás számnak Sibelius Finlandiáját kérték elénekelni. Elhíheti, hogy számomra, magyar ember számára megdöbbentő volt, hogy a finn állam törvényei által elítélt finn és finnországi cigány emberek, férfiak és nők együtt énekeltek a kórusral a karácsonyi énekek után még a leghazafiasabbnak számító Finlandia himnuszt is.

- *Mivel tölti a finn ember a szabadidejét?*

- Ha a mindennapjait kérdezi, akkor azt kell mondanom, hogy azt egyre inkább a tömegmédiá uralja. Alighanem nagyobb mértékben, mint nálunk. Sajnos a finn politikum semmit nem tesz ez ellen. A tv-csatornák, bár - mint általában sok minden más is - finn kézben vannak, de a választás abban merül ki, hogy az 1-es, 2-es, 3-as, 4-es vagy más csatornán akarunk-e amerikai filmet, vagy szórakoztató műsort nézni. Talán csak az jelent más országokhoz képest eltérést, hogy a finn ember számára a sportnak nagyobb jelentősége van, mint más országokban. Ennek történelmi okai vannak. (Ls. Pirinen-Jutikkala: Finnország történelme, Kairosz) Az viszont megint csak eléggé elképzelhetetlen lenne, hogy - miként magyarok teszik - finn emberek más országok és klubok futballcsapatainak, sportolóinak szurkoljanak. Ezzel szemben a vendégcsapatot jó játékáért még akkor is megtapsolják a látón, ha a sajátjuk vesztesre áll.

Ha viszont a finn ember nyári vagy egyéb szabadságára gondol, akkor elmondhatjuk, hogy nagyon szeret a finn természet magányába elvonulni. Egy tó partján, szunával, lehetőleg a modern élet kényelme nélkül, ahol magában elmélkedhet. Ez a finn irodalomban, a filmművészetben jártas magyarok számára közismert. Sok finn filozófus, gondolkodó úgy tartja, hogy ilyenkor él a finn ember a maga finn módján. A városias, nyugat-európai mintára épült társadalmi rendszerben nem mindig tud otthonosan lenni (ld. a Magyarországon is vetített Nyúl éve c. filmet).

- *Mostoha gyerek-e a művészet?*

- A finn emberek nagyra becsülik a művészetet. Még ha maguk közül valónak (tehát nem valami felsőbbrendű óriásnak) is tartják, tisztelik művészeiket. A finn kormány, a minisztériumok igen sokat áldoznak a művészetekre. Sajnos azonban már nem tudnak, s talán nem is akarnak különbséget tenni művészi alkotások és a szórakoztató ipar termékei között. A döntéshozók számára az a fontos, hogy a finn kultúra darabjai, mint valami ipari termékek mentől nagyobb mértékben, statisztikailag mentől nagyobb mennyiségben terjedjenek külföldön, mentől több pénzt hozzanak a népgazdaságnak. Mindennek ellenére jelenleg még nagyszerű finn rendezőik (pl. Aki, Kaurismäki, Tapio Piirainen), formatervezőik (pl. Tapio Wirkkala, Oiva Toikka), zeneszerzőik (pl. Pekka Kostiainen) vannak, akik művészetükben sajátos

finn nyelvezetet tudtak kialakítani, kiváló karmestereik (pl. Esa-Pekka Salonen, Osmo Vänskä), akik világszerte ismertek. A sort hosszan lehetne folytatnom.

A probléma azonban az oktatás, a művészeti nevelés hiánya: az előbb említett finn gondolkodókkal és művészekkel együtt igen kérdésesnek látom, hogy a finn politikusok által is szabadjára engedett tömegmédiá gátlástalan agymosó tevékenysége és a fentebb vázolt finn iskolarendszerben, valamint a mai finn „művészeti” nevelés hiánya mellett lesz-e a jövőben igény a művészet iránt, lesz-e a jövőben Finnországban műértő közönség. Magyarországra fordítva a finn állapotokat: hihetnénk-e abban, hogy lesz műértő közönségünk a jövőben a kereskedelmi csatornás időkben, ha a magyar fiatalok már nemcsak Petőfi verseivel, de még a nevével sem találkoznak az iskolában, ha énekóra címén diszkóznak meg karaokézhatnak. Mert Finnországban ez sajnos jelenleg így van. (Tudom, hogy ez hihetetlen, de mást nem mondhatok: aki nem hiszi, szerezzen be Finnországból egy tetszőleges irodalmi vagy ének-tankönyvet.)

- Milyen a finn emberek politikai identitása?

- Ismételnem kell magam: a finnség számára a téli háború létrehozta a nemzeti egységet, ami azóta is „él és virul”. Ezen egységen belül léteznek különböző bal- és jobboldali irányzatok, melyek családról családra szállnak. Erős leegyszerűsítéssel azt mondhatjuk, hogy a második világháborút követően a három vezető párt (szociáldemokraták, a vidék pártjából lett középső, azaz centripárt és a jobboldali egységpárt) nagyjából egyforma erősek, a választásokon 20-25 % között szoktak végezni. A mai napok politikájában az „alapvetően finnek” pártja (Perussuomalainen puolue) jelenti az újdonságot. Miután lassanként kiderült, hogy a baloldal-jobboldal szembenállás már nem létezik (bizonyos értelemben talán soha nem is létezett), ez a szembenállás Finnországban egyre anakronisztikusabbnak látszik. Maga Sauli Niinistö, korábbi jobboldali köztársasági elnökjelölt jelentette egyszer ki választási plakátján: az egyes pártok közötti ideológiai szembenállások kora lejárt. A régi beidegződések, családi hagyományok lassanként elhalnak.

- Mennyire érdeklí őket más ország jelene, gondjai? (Mennyire tekintenek kifelé?)

- Félek, hogy túl kevésbé. Egy magyar számára könnyen tűnhet úgy, hogy a finn embereket a finn politikum és a média elaltatja. A rádió és tv-adók hírei igen röviddek és igen tartalmatlanok, kevés információt tartalmaznak. S ezt kevés finn veszi észre. Lehet, hogy meg fogja bosszulni magát, hogy a finn ember megtanult vakon bízni választott vezetőiben?

- Ismerik saját történelmüket? Büszkék-e rá? Vannak-e "őstörténeti" mítoszai? Mi ismerjük a Kalevalát, ők is?

- Ha az előbb azt mondtam, hogy a finn diákoknak nem tanítanak irodalmat, akkor most azt kell mondjam, hogy a saját, újkori történelmüket azért ismerik. Persze nem utolsósorban azért is, mert ez történelmük legfontosabb része (a téli és a szünet utáni háború /1939-1941/), azt pedig mind irodalmi művekből, filmalkotásokból, de a háborúban részt vettek történeteiből is ismerik. Finnországban dicsőségnek számított a háborúban részt venni. Veteránjaikat a kekkoneni idők után különös tiszteletben tartják, ünneplik. A finn nemzeti öntudatnak igen erős töltetet adott, hogy a közelmúltban, 90 éve függetlenné tudtak válni és e függetlenségüket meg tudták védeni egy olyan hatalmas állammal szemben, mint a Szovjetunió.

A finnek őstörténeti mítoszai ott vannak a Kalevalában. (Hadd jegyezzem meg zárójelben, hogy nemigen értem a finnugor rokonság ellen küzdőknek azt az érvét, hogy a halzsíros atyafiság szégyen lenne. A Kalevala bizony egy nagyon is magas kultúra „terméke”. Bármely nyugat-európai nép büszke lehetne rá. Hát ha még az ember megismerkedik azzal a hallatlan gazdag népköltéssel is, amelyből ez az eposz született!) Sajnos azonban a Kalevalát a finnek nem ismerik. A finn diákok még kevésbé. Ennek két oka van: egy régebbi: amikor még tanítani akarták, akkor mint egy költeményt akarták tanítani, ahelyett, hogy annak egyes részleteit - miként a régi finn emberek - együtt énekeltek volna; az újabb viszont, hogy manapság nem irodalmat tanulnak a diákok, hanem csak nyelvtant és kommunikációt. De erről már korábban szoltam.

- *Van-e hazaszeretet?*

- A finn emberek hazaszeretőek. Ez a hazaszeretetük igen egészséges. Olyan, amelyik megérti, tiszteli a másik felet. Készsége van arra, hogy megértse a másik fél álláspontját, még akkor is, ha az igazságtalan volt vele szemben. Véleményem szerint kitűnő példája ennek a Prokarelia nevű szervezet, mely az országtól igazságtalanul elvett finn területek visszaszerzésén fáradozik; teszi ezt azonban úgy, hogy az orosz fél álláspontjából indul ki, munkájához annak (morális, gazdasági, s más stratégiai) érdekeit tekinti kiindulópontnak. A közös érdekeket föltérképezve próbál a másik félhez közeledni, nem pedig egyoldalú követelésekkel. Valahogy úgy, ahogy Szabó Árpád professzor írja magyar klasszikusokról szólva nem finneknek, hanem nekünk magyaroknak: „Olyan bánásmódban részesítsétek a másik embert, amilyent a másiktól a magatok számára kívántok. Ha nem vagytok hajlandók elfogadni a másik embert *ellenfeleteknek* (eredetiben: ellenfélnek), előbb-utóbb ő is rá kell jöjjön, hogy *ő sem lehet a ti ellenfeletek (ellenségetek).*” De erről magam is szoltam az „Egy lehetséges uráli filozófia” című munkámban.

Kérdező: Tharan Marianne